

AZ ŐRÜLTEK HAJDAN ÉS A JELENKORBAN.

Meyer Ludwig, göttingai orvos, a hamburgi művészeti és tudományos egyesületben érdekesen tárgyalta azt a felfogást, melyet a zavart elméjű szerencsétlenek iránt különböző idők tanúsítottak.

Hamburgban 1805-ben egy tudós teológus vallásos örültsége kitörésében meggyilkolta feleségét és négy gyermekét. A gyilkost a két városi tisztí orvos örültnak nyilvánította. Azonban az ítélőszék nem hajtott az ő szavukra, hanem a gimnázium igazgatóját, a ki filozófiai műveltségű emberként volt ismeretes, szólította véleményadásra. Ennek véleménye szerint a gyilkossal vallásos vad fanatizmusa követte el bűnét. Tehát kerékbe törették.

Ne csodáljuk, hogy ilyesmi történetet. Hiszen e század első tizedeiben még az a fölfogás uralkodott, hogy az úgynevezett lelki betegségek nem is olyan betegségek mint a testi betegségek. Különbözteték már **Kant** azt bizonyítgatá, hogy a filozófiai fakultást illeti meg, hogy valakinek erkölcsi és elmebetegségi állapotára vonatkozó bírói kérdésekben döntsön. Egy francia jogtudós, **Regnault** pedig 1828-ban sikeresen védte azt a felfogást, hogy a bírónak nincs szüksége orvosok véleményére, sőt erkölcsi és elmebeli megfigyelésekben a bíró foglalkozásánál fogva jártasabb lehet az orvosnál. De még az elmeorvosok maguk is azt vallották, hogy az elmebajok nem betegségek. Azonban a felfogások útján hasonló álláspontra jutottak, mint pl. a mai korban **Lombroso**, ki a bűntettet az örültséggel rokon kóros állapotnak te-

kinti. **Groos**, a heidelbergi örültek-háza igazgatója a beszámíthatóság és büntetés jogi fogalmát filozófia-ellenesnek és embertelennek jelenti ki; **Ideler** berlini professzor 'pedig a büntető jognak oly értelemben való átalakítását követelék, hogy a börtönök a lelki bajok gyógyító intézetei legyenek.

Az elmebajokkal foglalkozó tudományt nem is igen számították az orvosi tudomány ágai közé.

Annál bámulatosabb a régi kornak, kivált a görögöknek nagy észre és éles megfigyelésre valló felfogása. A mai orvos, ki a természettudományi műveltség iskolájában szerzi meg képzettségét és az orvosi technika fegyvereivel lép a beteg ágyához, bámullatással telhet el a régi görög orvosok iránt, kik összes tudásukat a betegeken tett megfigyelésből szerezték. Ezek a görög orvosok már behatóan ismerték az egyes elmebajokat, melyeket a hideglelős forróságtól függetlenül támadó lelki zavarok fogalmában egyesítettek; sőt eljutottak már arra a teljesen újkori ismeretre is, hogy melyik a lelki működések organuma. **Hippokrates** 23 évszázaddal ezelőtt, azt hirdeté, hogy az örömet és gyönyörűséget, csak úgy mint a bűt és bánatot az agyvelő érzi; ezzel az életművel gondolkozunk és eszmélünk, vele ismerjük meg a jót és rosszat, vele különböztetjük meg a kellemest és kellemetlent; benne keletkezik a dühöngés és örültség. Az elmebajok főbb alakjainak megkülönböztetése a régi korból származik s pl. a mánia és melankólia meghatározásában **Celsus**, kappadóciai **Aretaeus** és mások leírásához

csatlakoznak a mai megfigyelések is. Az orvoslás dolgában az erőszakos eszközök-től mentes szabad bánásmódnak már a régiek közt voltak követői. Az újkori Pinel és Conolly neve mellett nem szabad megfeledkezni Caelius Aurelianus-ról, a ki már a keresztény időszámítás első századában elvetette az örültek orvosló módjai közül a kényszerítő eszközöket s a durva bánást.

A klasszikus műveltség bukásával kivált a természettudományok és a velük kapcsolatos orvosi tudományok hanyatlásnak indultak. Az elmeorvoslás még annyival is mostohább sorsra jutott, s visszahanyatlott Hippokratés előtti állapotába, mikor még Aeskulap papjai üzték a gyógyítás mesterségét templomaikban.

A régi népeknél nem volt az emberi léleknek abszolút becse; a személyiség annyit ért, a mekkora fontosságra vergődött az államban; asszonyoknak, gyermekeknek, rabszolgáknak alig volt személyes joguk. A kereszténység fel-emelte a megalázottakat és együgyűeket s a régi műveltséggel szembe állította az emberi lélek mérhetetlen, isteni értékét. Ezzel ellenkezőnek, bűnösnek látszott az a gondolat, hogy a lélek értékét természetes betegségek ronthatják. Némely elmebajos sajátzerű magaviselete a pogány hit démonaiba való hit hatása alatt kifejleszté az ördöngöség fogalmát. Egészen a felvilágosodás századának küszöbéig hittek benne még a műveltek és tudósok is, hogy az ember testét megszállhatja a gonosz lélek.

Az egyház bizonyos szentek pártfogásába ajánlotta az örülteket. E védő szentek templomainak oszlopaiban vas-karikák voltak, melyekhez az isteni tisztelet idején az örülteket hozzá kötözték. Néhol kipárnázott hálófülkék voltak, hogy a bennök hálás csodás hatása gyógyítsa meg a szerencsétleneket. Egy ilyen búcsújáró helyből fejlődtek a XIII. század óta a belgiumi Gheel mellett levő örültek-falvai, melyekben az ezer főnyit meghaladja az elmebajosok száma,

kik az ápolásukkal foglalkozó lakosság házaiban élnek.

A középkori felfogás kedvezett az elmebajok járványainak. Azt hitték, hogy a hitetlenek és eretnekek a gonosz lélek papjai, az ő segítségükkel szállja ő meg az elmebajosokat.

A lelki betegek magaviselete a szerrint alakul, milyen külső esemény hatott reájuk betegségök kezdetén. Előfordult például, hogy egy melankóliás paraszt-asszony, éppen mikor egy izben a szorongó félelem szállotta meg, tűzhelyén a kéményseprőt pillantja meg. Rögtön az az örülés fogja el, hogy pokolra van szánva, érte jött az ördög. E kényszerítő gondolat készíti őt, hogy bebujjék minden sötét nyílásba; egyszer tíz napot töltött étlen-szomjan a pinczében. Egy fiatal asszony, éppen mikor reájött az izgatottsága, a Fauszt előadásához való boszorkányos díszleteket látta, rögtön megbomlott az elméje és megrögződött benne az a gondolat, hogy szomszéd-asszonyával és ennek cselédjével a kéményen át jár seprűnyélen a Szent-Gellért hegyre. Férjének sütőházában megvolt a szükséges tág kémény is; ha talán szűk kéményök lett volna, másképp alakul az örülése.

Hasonló módon magyarázhatjuk, hogy a magukat boszorkányoknak hívők izgékony természetű ideges asszonyok voltak, kiknek képzelődéses vallomásai-ból írták össze a boszorkány-pörök corpus juris-ának anyagát. A mely vádoltak aztán ép elméjük voltak, azokból a kánpad csikarta ki a kívánt vallomásokat. Különböen egykorú orvosok közlései is megerősítik, hogy az elítéltek közt sok volt az elmebajos; ugyanezt a tanulságot meríthetjük a boszorkány-pörök irataiból is, ha elfogulatlanul olvassuk őket. Angolországban rövid idő alatt kétszáz elmebajos asszonyt égettek meg boszorkány gyanánt.

Legújabbban az elmeorvosoknak figyelme megint ráirányult az elmebajok rágadós voltára. Elzárkózott falvakban a legutóbbi évtizedekben is egész járványossá vált bizonyos elmezavarodás,

mely alig különbözik az ördögösségtől és boszorkányságtól. Így Skandináviában, Dél-Németországban, Szavojában. E járványok kellő megfigyelése nem hagyott kétséget a középkorbeli ördögösség és boszorkányság természetére nézve, melyet főképen a XV. és XVI. században oly elkeseredett üldözéssel iparkodtak irtani az eretnekek üldözésével együtt.

A rémséges színjátékból, melyben a szerencsétlen elmebajosok játszották a fő szerepet, a Paprikajancsi sem maradhatott ki. Kétségtelenül elmebajos volt a fejedelmek és a nép mulattatására hivatott bolondok jó része is. Az udvari bolond névben megvolt a szó világos értelme is, a mint összeállított adatok bizonyítják. Nagy Péter csak úgy kerülhetett el rokonai üldözését mint Dávid, hogy t. i. a gath-i udvarnál felcsapott bolondnak és a Bedlam még e század elején is az előkelő társaság mulató helye volt. Más szellemi szórakozás hián felülkerekedett az emberekben az az ósztón, hogy a testi és lelki fogyatkozásokon mulassanak. Az udvari bolondok típusa most is megvan az örültek-házai-ban; megvannak azok a bizonyos félkegyelmű emberek, kik furcsa testalkotásukkal, naiv ostobaságukkal és kötekedő természetökkel válnak ki. Az ilyen hülyeség némely vidékeken honos és ebből is érthető, hogy Franciaország és Szászország bizonyos vidékének volt a kiváltsága, hogy az udvari bolondok állásait betöltésék.

A XVIII. században az volt az örültekekkel való bánásmód, hogy eltették őket láb alól, vagyis börtönökbe, fenyítőházakba dugták, vagy legalább a dologházakba és szegények házaiba zárták őket; a hol a kórházaknak volt reá külön osztályuk, ez ott is az úgynevezett »bolondok tornya« volt, mely alig különbözött a börtöntől.

A mult század vége felé R o u s s e a u emberies gondolkozása az örültekekkel való bánásmódot sem hagyta érintetlenül. A gondolkozásnak ez az új iránya érlelte meg P i n e l-ben, a párizsi Bicêtre orvosában azt az elhatározást, hogy úgy-

szólván élete kockáztatásával reábirja a conventet az ő eszméinek elfogadására s megoldja az örültek bilincseit. Azt követelte, hogy az állam ne börtönöket, hanem menedékházakat építsen az örülteknek, a hol rend, tisztaság, jó táplálás, az erkölcs és emberszeretet elvei legyenek a sikeres orvoslás feltételei. Azonban ez az új irány nehezen bírt a régi elfogultsággal megküzdeni; az örültek házai azért még mindig nagyon hasonlítanak a börtönökhöz; megtartották a komor apró ablakos vastag falakat, tele voltak czellákkal s általában kevés volt bennök a szabad mozgásra szánt hely.

Még egy sajnálatos visszahanyatlása volt az örültek orvoslásának; s ez annál sajtyszerűbb, hogy okot reá az elmebajok helyesebb klinikai megfigyelése adott. Descartes és Locke lélektani eszméi alapján az elmekörtán az elmebajokat az érzéletekből eredő képzeletekből származtatta. Az új irány teremtoje Reil, az agyvelő híres bonczolója, az úgynevezett közérzetet, vagyis az érzések birodalmát jelölte ki a lelki zavarok forrásául. Azonban ezt a kiforrotlan elméletet elhamarkodottan alkalmazták az örültség gyógyítására. Hatni akartak a kórosan megváltozott érzetekre; mivel pedig az orvosi tudománynak jobban módjában van kellemetlen, mint kellemes érzéseket kelteni, csakhamar kínzássá fajult ez a törekvés.

Egyszerűségében megkapó volt az orvoslásnak ez a módja. Hiszen a fájdalom hatások feledtetik a búskomor állapot lelki fájdalmát, lebíriák a dühöngőnek élénkségét, kiragadják kábulatából a bambát, magához térítik a tébolyodottat szórakozottságából. Fölhasználtak belső és külső szereket, bőven alkalmazták a kellemetlen, sőt undorító orvosságokat, mint a hánytató borkövet, a bőrizgató szerek egész seregét, mint a hólyaghúzó kenőcsöt, a bőrbe húzott tépést, az úgynevezett kérőt, a sütő vasat, a hidegvizet és az elektromos áramot. De fő eszközeik a kényszerítő

készülékek voltak, melyekkel azt akarák elérni, hogy a lelke formájából és rendes voltából kivetkezett embert észére térítsék. Az egyszerű kényszerítő zubonyt elégtelenek tartották, s kitaláltak mindenféle kézre és lábra való szíjakat, vászon és bőr zubonyokat, békózó székeket és ágyakat, kalodákat, forgó és hintázó gépeket, s úgy használták, mint akár a kínzó kamarák felszereléseit.

Minden egyszerre a sutba került, mikor 1839. évi október 31-ikén, tehát épen félszáz esztendeje, Conolly a londoni Hanwell örültek háza igazgatója azzal a hivatalos jelentéssel állott elő, hogy ő intézetében minden erőszakos eszközt félre tett. Hat év alatt az ő rendszerét fogadták el az angol intézetek mind. Immár fél század tapasztalatai igazolják, hogy az erőszakos eszközöknek nincs helyök az örültek gyógyítószerei között. Nincs rájuk szükség, ha megvan a kellő figyelem, ha látszólag kicsinyes dolgokban is érvényesül az emberiség. Mindenütt azt tapasztalták, hogy az örültek magaviselete javul, ha nem erőszakoskodnak velök. A hogy a Bedlam kapuja oszlopairól levették azt a két szobrot, melyek közül az egyik a lánczait tépő dühöngőt, a másik a tehetetlenül összeroskadó melankóliás örültet ábrázolta, az örültek házaiból is eltűntek azok a félelmet és utálatot gerjesztő alakok, kikben az előtt az örült-ség típusait látták.

Az örültek házai ma már alig különböznek a kórházaktól. Figyelmünket nem az ablakrostélyok és az erős falak kötik le, hanem az intézetek fekvésében, építésében, berendezésében nyilvánuló kényelem és barátságosság. Az örülteket állapotuk, foglalkozásuk, hajlandóságuk szerint csoportokra osztják; e csoportok külön laknak. A földművesek házai a majorság körül, a konyhakert és mező közelében vannak; a kézművesek ott laknak a műhelyek körül; az asszonyok a konyhában és mosóházban forgolódhatnak. Az intézet közepét az isteni tisztelet és az ünnepek háza foglalja el. A bejáratnál vannak azok az épüle-

tek, melyekben az orvosok és az intézeti tisztak laknak, meg a kórház van berendezve. Ugyanis külön kórházban gyógyítják a gyógyíthatókat és mind-egyik örültet a felvétele utáni első időben. Magános czella nagyon kevés szokott lenni az újabb intézetekben; csak a hány épen a dühöngők elkülönítésére szükséges.

Az intézetek gondoskodnak az örültek foglalkoztatásáról és szórakoztatásáról. Van kuglizójok, billárdjok; tanítják őket énekelni; zongorázhatnak, hegedülhetnek; olvashatnak képes lapokat.

Vasárnap és ünnepnap délelőtt rendes isteni tiszteletre gyűlnek az örültek; délután nagyobb sétára rándulnak. Havonként vannak esteli mulatságok, hol zenét hallanak s tánczolnak. Ünnepeket ülnek, kivált a barátságos karácsonyfa ünnepének megülvése elengedhetetlen, a mikor meghatóan szokott az ajándékok látásán érzett öröm nyilvánulni.

A szabadban, mezőn és kertben való foglalkozás a fő dolog. Azért az újabb intézetekhez terjedelmes mezőséget és kertet szoktak csatolni. A mely régibb intézetek pedig erre szert nem tehetnek, lakóik egy részét falukra szokták kitelepíteni. A szász tartomány egy egész földesúri jószágot telepített be örültekkel, kik a falusi házakban laknak.

Intézetekben az elmebajosok néha a legszorgosabb ápolás mellett is valószínűleg elfásulnak, minden iránt elvesztik érdeklődésüket. Ha ellenben kisebb házi körhöz tartozhatnak, ennek igen jótékony hatása van. Részt vesznek a házi dolgokban, a gyermekek közt elvegyülnek, érdeklődnek a házi állatok etetése iránt. Azért némely intézetek, kivált Skótországbán, falusi családokhoz szeretik gondozásba adni örültjeiket, mint a hogy Belgiumban Gheel körül örültek ápolásával foglalkozik a falusi lakosság.

Az örültek gondozásában legelőször Angol- és Franciaország, a hol a legtöbb örült gondozásban részesül. Németország s újabban Magyarország is azzal az intézkedésükkel válnak ki, hogy egyetemeiken az elmekórtant taníttatják,

úgy hogy mindegyik orvos elsajátíthatja az örültekkel való bánásnak legalább elemi ismereteit. Figyelemre méltó intézkedése a magyar kormánynak az is, hogy a hülye gyermekek oktatásáról gondoskodik, hogy e félkegyelmű szerencsétlenek, a mennyire lehet, hasznos tagjai legyenek a társadalomnak.

Vajjon az örültek száma újabb időben csakugyan megszorodott-e, a statisztika még nem állapította meg. Igaz, a mai műveltségben megtaláljuk az elme megbomlásának minden föltételét. A nép minden osztályában növekednek a szellemi megerőltetés követelményei, szaporodnak a lélek izgatásának alkalmai, a népesség szaporodása fokozza a versengést, az élelmi szerek közt elhatalmasodnak az idegizgató szerek, mint a dohány, borszesz, kávé, tea. Érthető tehát, hogy az ember testének legsebhetőbb része a »locus minoris resistentiae«, az ember idegrendszer s kivált a lelki élete leszen.

Becslés szerint Angolországban

110,000-re tehető az örültek száma, kik közül mintegy 100,000 van kellő ápolásban; Franciaország ugyanannyi örültje közül 80,000-nek ápolásáról gondoskodik; Németországban 150,000-re becsülhetni az örültek számát s ezek közül csak mintegy 40,000 van örültek intézeteiben elhelyezve. Magyarországon az 1880-iki népszámlálás adatai szerint 12,809 elmebajos és 18,672 hülye van, tehát aránylag kevés más országokhoz képest.

Az intézetekbe nem jutó elmebajosok egy részéről még a szegényházak és helyi kórházak gondoskodnak. De legnagyobb részök abban a mostoha sorsban részesül, hogy saját családjok kezén maradnak. A szerencsétlen nyűgök ellen elkeseredett család mindent megenged magának velök szemben, úgy hogy elégszer a hatóság kénytelen beavatkozni, a mikor egy-egy megbotránkoztató eset szokott az újságba kerülni.

CSAPODI ISTVÁN.

A GALVANOPLASZTIKA FELTALÁLÁSA.

Most ötven éve körülbelől, hogy a sz.-pétervári tudományos akadémiának egyik ülésén (1838 október 25) Fuss, államtanácsos, az akadémia titkárja, Jacobi-nak egy iratát olvasta fel, melyben az akadémiát a galvanoplasztika feltalálásáról értesíti. E találmányról szóló első hír nyomtatásban ugyan azon év október 26-ikáról van keltezve és az említett irat kivonataként jelent meg a »Revue scientifique« 95. számának a végén. Mivel ebben a tárgyban ez az első nyomtatásban megjelent közlemény, és így a galvanoplasztika története szempontjából igen fontos okirat, hű fordításban ide igatjuk:

»Jacobi úr mostani munkáihoz egy galván-oszlopot használ, melynek az a figyelemre méltó tulajdonsága van, hogy a keletkező hidrogén, mely a közönsé-

ges Volta-féle készülékekben a negatív, vagyis a rézlapon kiválik, telített rézvitriol rezének a kiválasztására használta fel. A kiválasztott réznek halmazata a galvánáram erejétől függ. Ha az áram gyenge s így működése lassú, a réz kisebb-nagyobb sűrűséggel de tökéletesen összefüggő alakban válik ki; ellenben erősebb áram gyors kiválasztást eredményez, látszólag kristályalakú szemekből álló rendetlen halmazok alakjában. Galván-készülékének tisztogatásakor észrevette Jacobi úr, hogy a keletkezett réz összefüggő lemezekben lefejtethető és hogy a modell-lapok felületének esetleges egyenetlensége a rólok leválasztott lemezekben mind híven lemásolódtak. Finom olajréteggel bevont, vésett mintalappal tett kísérlet eredményül oly rézlapot adott, melyen a mintára

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.